

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING MUSIQIY MADANIYATINING NAZARIY ASOSLARI

Karimova Dildora Amvarovna

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti dotsenti

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-March 2024 yil
Ma'qullandi: 05- March 2024 yil
Nashr qilindi: 11- March 2024 yil

KEY WORDS

*Maktabgacha ta'lim tashkiloti,
musiqiy ta'lim, madaniyat, tarbiya,
individual yondashuv.*

ABSTRACT

Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda musiqa madaniyatining nazariy xususiyatlari haqida fikr-mulohazalar yuritiladi.

Musiqa darslarida maktabgacha yoshdagi bolalarining musiqiy madaniyatini shakllantirish san'at hodisalarini his qilish, tushunish, sevish, baholash, ulardan zavqlanish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Bolalarning musiqiy madaniyatini shakllantirishdan maqsad musiqiy madaniyatda ifodalangan avlodlarning ma'naviy tajribasini uning eng to'liq va har tomonlama shaklida va shu asosda har bir bolaning ijobiy xususiyatlari va shaxsiy xususiyatlarini etkazishdir. Bunga erishish uchun bolalarning doimiy va tizimli musiqiy mashg'ulotlari zarur.

Maktabgacha ta'lim muassasasidagi musiqiy direktorning vazifasi bolalarni musiqaning hissiy mazmuni bilan tanishtirish, musiqa darslarida tajriba o'tkazishdir bolalar uning xarakterini, uzatilgan his-tuyg'ularini va kayfiyatini aniqlashga o'rganadilar. Shuningdek, bolalarning musiqani idrok etishi va ijro etishi ongli bo'lishi kerak. Shuning uchun, birinchi darslardan boshlab bolalarni musiqa tinglashga va unda o'ylashga o'rgatish kerak:

- shakl yordamida musiqiy asarni tahlil qiling
- munozaralar va dialoglar;
- alohida musiqiy vositalarning ekspressivligini va umuman musiqiy obrazning ekspressivligini bog'lash.

Bolaning oldida musiqa olamiga eshikni ochish uchun uning musiqiy madaniyatda o'zini muvaffaqiyatli namoyon etish qobiliyatini shakllantirish kerak. Shuning uchun bolada tarbiyalash kerak musiqiylikning ikkita muhim tarkibiy qismi musiqiy quloq va hissiy sezgirlikdir. Bolasiz bolani ushbu go'zal dunyo bilan tanishtirish mumkin emas, shaxsning yaxlit rivojlanishi ham mumkin emas.

Musiqani estetik idrok etishni rivojlantirish ma'lum bir tizim va izchillikni talab qiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarga nisbatan musiqani idrok etish tegishli asarlarni tanlash orqali mumkin. Bolalarga tinglash madaniyatining birinchi asoslarini yaratadigan eng oddiy ko'nikmalar singdiriladi:

- asarni oxirigacha tinglash qobiliyati;
- uning rivojlanishini kuzatib boring;
- uni yodlang va tan oling;
- uning asosiy g'oyasi va xarakterini, musiqiy ekspressivlikning eng yorqin vositalarini ajratib ko'rsatish.

Musiqqa tinglash jarayonida bolani har tomonlama rivojlantirish vazifalari amalga oshiriladi, chunki uning axloqiy qiyofasi yaxshilanadi, aqliy qobiliyatlari shakllanadi va jismoniy holati mustahkamlanadi. Musiqqa bolaga nafaqat go'zallikni his qilishga, balki uni yaratishga ham yordam beradi. Musiqani muntazam tinglash bilan bolalar uning ifodali vositalarini, janrlarini, asarlar tarkibini ajrata boshlaydilar va angelay boshlaydilar, bu tabiiy ravishda estetik tuyg'ularni chuqurlashtiradi.

Musiqiy ish jarayonida kattalar bolalarda aqliy faoliyat usullarini shakllantiradilar, bu holda musiqani belgilangan tartibda tahlil qilish qobiliyati (ekspresivlik vositalari bilan tanishganda):

- ikki yoki uchta ta'rifni topishda ifodalangan musiqaning umumiy mohiyatini aniqlash;
- ekspressivlik vositalarini ma'lum bir ketma-ketlikda tahlil qilish: temp, dinamika, registr, ohang, ritm, uyg'unlik (dissonans-konsonans), asboblar, ovozlari.

Musiqqa tinglash paytida musiqada ifodalangan kayfiyat o'zgarishini his qilish muhimdir. Bolalarning e'tiborini ushbu tajribalar uzatiladigan eng ifodali vositalarga qaratgandan so'ng. Bolalar I. S. Baxning raqs to'plamlaridan F. Shopen, F. Shubertning valsariga, P. Chaykovskiyning balet musiqasiga qadar klassik raqs musiqasini yaxshi qabul qilishadi.

Musiqqa darslariga qo'shimcha ravishda siz musiqqa tinglash uchun bir necha soatlik jim o'yinlardan, bepul rasmlardan foydalanishingiz mumkin. Shu bilan birga, bolalar bir-birlarini chalg'itmasdan tovushli musiqani tinglash imkoniyatiga ega bo'lishlari muhimdir.

Musiqaga hissiy sezgirlikni shakllantirishning ajoyib vositasi bu bolalarning faol musiqiy faoliyati va, avvalambor, qo'shiq aytishdir. Musiqiy mashg'ulotlar tarkibiga xor qo'shiqlari, musiqaga o'tish, bolalar musiqqa asboblarida chalish, musiqqa tinglash, ijodiy musiqiy o'yinlar va boshqalar kabi musiqiy faoliyatning quyidagi turlari kiradi.

Bolalarni xor qo'shiqlariga o'rgatish, musiqqa direktoribolalarning yumshoq tovush hujumi bilan qo'shiq aytishini, tovushni tortishini va sonority kuchi ma'lum bir yosh uchun maqbul bo'lishini doimiy ravishda kuzatib borish kerak - bolalar ovoqli, ammo yumshoq qo'shiq aytishlari kerak. Iloji bo'lsa, barcha toza unisonga erishish kerak. Vokal-xor mashqlari qo'shiq ovozi sifatiga qo'yiladigan talablarni bosqichma-bosqich chuqurlashtirish bilan darsdan darsga takrorlanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda qo'shiqchilik faoliyati jarayonida boshlang'ich vokal-intonatsiya qobiliyatlari o'zlashtiriladi. Qo'shiq aytish o'pka va vokal apparatining rivojlanishiga, mustahkamlanishiga, bolalarda to'g'ri holatni rivojlantirishga yordam beradi. Qo'shiqlarni tinglash va ijro etish orqali bola ularga hissiy jihatdan javob beradi, ularning badiiy obrazlarini idrok etadi, umuman tarkibni tushunadi. Vokal asarlari, his-tuyg'ularga ta'sir qilib, ularda xiyonat qilingan narsalarga ma'lum munosabatlarni keltirib chiqaradi, o'sib borayotgan shaxsning axloqiy fazilatlarini rivojlantiradi.

Ritmik ta'lim bolalar bog'chasida musiqiy madaniyatning ajralmas qismidir. Oddiy ritmni qarsak chalish, bir vaqtning o'zida oyoq osti qilish, cho'ktirish, oyoqdan oyoqqa

tebranish kabi harakatlar paytida etkazish mumkin. Jarayon davomida ushbu raqs harakatlari ritmik va turli xil qo'shiqlardan foydalanadi. Bolalarga turli xil musiqlarni ijro etish foydalidir, shunda ular raqs harakatlarini o'rganayotganda, taklif qilingan musiqiy namunaning xarakterini, ritmini va tempini mustaqil ravishda ushlaydilar.

Musiqiy va ritmik faoliyatda maktabgacha yoshdagi bolalar turli xil harakatlar va ularni ijro etish usullarini o'zlashtiradilar, bu ham maxsus bilimlarni talab qiladi: musiqa va harakatlarning tabiati, musiqiy ekspressivlik vositalari (*temp, dinamika, urg'u, registr, pauzalar*). Bolalar raqs qadamlarining nomlarini o'rganadilar, raqslar, dumaloq raqslarning nomlarini o'rganadilar.

Musiqiy ta'limda bolalarning ijodiy o'yin faoliyati muhim o'rin tutadi. Musiqiy o'yinlar tabiatan tarbiyaviy va tarbiyaviy bo'lib, bolalar bilan musiqiy ishning turli shakllarida sodir bo'lishi mumkin, lekin ko'pincha ular improvizatsiya bilan bog'liq.

Bolalarni o'ziga jalb qiladigan musiqiy ish shakllaridan biri bu bolalar musiqa asboblarini chalishdir. Musiqaga ritmik hamrohlik qilish uchun zarbli asboblar (*tayoqlar, yog'och qoshiqlar, qo'ng'iroqlar, uchburchak*) tavsiya etiladi.

Musiqa tinglashning asosiy vazifalaridan biri bu musiqiy tajribalarni to'plashdir. Bolalar bolalar bog'chasida musiqiy mashg'ulotlardan badiiy zavq olishadi. Shu bilan birga, ular mavjud musiqiy ifoda vositalarini ta'kidlab, musiqani tushunishni o'rganadilar.

Musiqa darslarida qo'shiq improvizatsiyasi keng qo'llaniladi. Bolalarning improvizatsion qo'shiq ijodi musiqani idrok etish, musiqiy eshitish, tasavvur, mavjud musiqiy va eshitish tajribasi asosida yangi narsalarni birlashtirish, o'zgartirish, yaratish qobiliyatiga asoslangan.

Bolalarning musiqiy madaniyatini shakllantirish musiqiy ishning turli shakllarida ularning o'zaro bog'liqligi asosida musiqiy rivojlanishni ta'minlaydi. Shu bilan birga, qo'shiq aytish, tinglash, zarbli cholg'ularda o'ynash, musiqa ostida harakatlanish, tinglash va musiqiy improvizatsiya o'rtasidagi munosabatlar amalga oshiriladi; qo'shiq va improvizatsiya.

Musiqiy madaniyatni shakllantirishning har bir vositasi boshqalarga ta'sir qiladi va ular birgalikda musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Musiqa tinglash bolaning musiqiy idrokini tarbiyalaydi, unga musiqiy asarlarni farqlashga yordam beradi. Tinglash musiqiy asarni tanib olishni o'z ichiga olganligi sababli, u bolalarda musiqiy quloqni va ayniqsa uning hissiy tarkibiy qismini rivojlantirishga yordam beradi.

Qo'shiq aytish, ya'ni ohangni ovoz bilan ijro etish musiqiy va eshitish spektakllarining faol rivojlanishiga yordam beradi, fretboardni rivojlantiradi (tonik hissi, to'g'ri sozlash) va ritm hissi. Harakat boladan asosan harakatlarni musiqaning tabiati, uning sur'ati va ritmi bilan muvofiqlashtirishni talab qiladi, ya'ni u harakat bilan bir vaqtda musiqa tinglashi kerak. Xuddi shu narsa bolalarni musiqa asboblarida o'ynash jarayonida ham sodir bo'ladi.

Shunday qilib, qo'shiq aytish harakatning muvaffaqiyatiga ta'sir qiladi. Musiqiy ta'limning uchta asosiy vositasi ham bir yo'nalishda –bolaning musiqiy madaniyatini shakllantirishda ishlaydi. Musiqa darslarida qo'shiq aytish, harakat qilish va tinglashdan foydalanish majburiydir, chunki faoliyatning turli shakllari dasturiy ko'nikmalar va ko'nikmalarni yaxshiroq o'zlashtirishga yordam beradi.

Xulosa

Shunday qilib, ushbu yakuniy malaka ishida maktabgacha ta'lim muassasasida musiqiy madaniyatning shakllanishi ko'rib chiqiladi. Ushbu mavzu dolzarbdir, chunki bolani go'zallik dunyosi bilan tanishtirish maktabgacha yoshdan boshlanishi kerak. Musiqa intellektual

rivojlanishga ta'sir qiladi, inson aql-zakovati uchun javob beradigan hujayralar o'sishini tezlashtiradi. Ammo, asosan, musiqa insonning hissiy farovonligiga ta'sir qilishi mumkin. Darhaqiqat, zamonaviy dunyoda, asosan, haqiqiy aloqa ko'pincha virtual aloqa bilan almashtiriladi, ko'plab stress va tajribalar mavjud bo'lib, inson o'zi uchun hissiy ifoda usulini topishi juda muhimdir. Shu sababli, bugungi kunda yosh avlodning musiqiy ta'limining dolzarbligi har qachongidan ham oshib bormoqda.

Bolaning musiqiy madaniyatini shakllantirish uchun uning musiqiy ishning turli shakllarida - musiqa tinglash, qo'shiq aytish, musiqiy-ritmik faoliyat, musiqiy-didaktik o'yinlar, bolalar musiqa asboblari muvaffaqiyatli o'zini namoyon qilish qobiliyatini rivojlantirish kerak. Ular birgalikda bolada musiqa bo'lgan muhabbatni tarbiyalaydilar, uning idrokini va atrof-muhitni tushunishini chuqurlashtiradilar, unga nisbatan ma'lum bir munosabatni uyg'otadilar va musiqiy didni shakllantiradilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Anvarovna, K. D. (2022). Conducting music lessons in preschool educational institutions. *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL)*, 3(3), 4-10.
2. T Ismailov, D Karimova - *Интернаука*, 2021. Formation of student aesthetic competition by teaching the works of russian classic composers in music culture classes
3. Karimova, D. A. (2022). Musiqa darslarida bolalar musiqa tuyg 'usini takomillashtirish. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 4-2), 288-294.
4. Karimova, D. A. (2021). Formation of student aesthetic competition by teaching the works of Russian classic composers in music culture classes. *Молодой ученый*, (17), 254-255.
5. Abduqodirova, D., & Karimova, D. (2023). Umumiy o 'rta ta'lim maktablarida ta'lim sifatini ta'minlash. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(9 Part 2), 73-76.
6. Karimova, D. (2023). Musiqa o'qitishning pedagogik tashxisi va metodlari. *Наука и технология в современном мире*, 2(7), 47-49.
7. Karimova, D. (2023). Methodical analysis of london school in music teaching technology. *Solution of social problems in management and economy*, 2(2), 43-47.
8. Yunusovich, A. Z. (2018). All beings of the nature and its preservation in the Zoroastr religion. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 8(6), 68-72.